

інституту розвитку людини закладу вищої освіти «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна». Серія: Педагогічні та психологічні науки / За заг. ред. А. М. Старевої. Випуск VIII. Миколаїв: МІРЛ ЗВО Університету «Україна», 2024. С. 91–97.

2. Заїка В., Платов А. Особливості проявів ПТСР у військових після демобілізації. *Правові, економічні та соціокультурні засади регулювання суспільних відносин: сучасні реалії та виклики часу* : збірник матеріалів V Всеукр. наук.-практ. конф., 5-6 грудня 2023 р. / Полт. ін-т економіки і права Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» ; відп. ред. Р. Басенко. Полтава : ПІЕП, 2024. С. 247 – 249.

3. Кінселла М., Арас В. Соціальна реінтеграція ветеранів в Україні: підсумковий аналітичний звіт. ООН міграція МОМ листопад 2023 р. С. 43.

4. Чернов А. А., Заїка В. М., Лебедев В. А. Особливості психологічного консультування військовослужбовців, які були звільнені в запас або у відставку за станом здоров'я, під час дії воєнного стану. *Психолого-педагогічні координати розвитку особистості* : зб. наук. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф. (1-2 червня 2023 р.). Полтава : Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2023. С. 246–255.

ОСОБЛИВОСТІ ЖИТТЄВИХ СЦЕНАРІЇВ ЖІНОК

Шаповал Я. Л.

*Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка
yashapoval07@gmail.com*

Сучасне суспільство переживає період інтенсивних змін, що впливають на всі аспекти людського існування. У контексті цих трансформацій, особливо важливим є вивчення і розуміння життєвих сценаріїв особистості, які є важливими факторами в побудові індивідуальної та колективної ідентичності. Одним зі значущих напрямків в дослідженні життєвих сценаріїв є їхній розгляд з гендерної перспективи, оскільки гендерна ідентичність впливає на формування та реалізацію життєвих планів та цілей. При цьому незважаючи на значні досягнення в гендерних дослідженнях, багато аспектів життєвих сценаріїв жінок залишаються недостатньо дослідженими.

Мета статті – визначити та охарактеризувати специфічні риси життєвих сценаріїв жінок.

Метод критичного аналізу використано для визначення особливостей впливу приналежності до жіночого ґендеру на реалізацію життєвого сценарію особистості; проведено порівняльний аналіз наукових підходів до вивчення життєвого сценарію особистості; метод теоретичного синтезу – для формування множини елементів та аспектів жіночого життєвого сценарію; методологічне узагальнення – формулювання загальних висновків.

Представленість окресленої проблематики може відрізнятися в різних психологічних напрямках в залежності від їхніх особливостей та фокусу.

У відповідності до концепції К.-Г. Юнга, «Аніма» визначається як жіночий аспект особистості чоловіка, тоді як «Анімус» є чоловічою стороною психіки жінки. Кожна особистість містить як жіночі, так і чоловічі компоненти. Ці аспекти, на думку автора, представляють собою архетипи ґендеру, що визначають уявлення про соціально прийнятну або неприйнятну поведінку для чоловіків та жінок. Таке уявлення формує уявлення про ідеальне «жіноче» та «чоловіче» в суспільстві [4]. Однак однією з ключових проблем статево-рольової соціалізації є обмежуючий вплив на особистість, що перешкоджає їй бути цілісною та виражати себе спонтанно відносно світу, інших людей та самої себе.

Беручи до уваги переконання Е. Берна в тому, що на ранніх етапах формування сценаріїв уже визначені переконання відносно себе та інших, відзначимо основні можливі позиції життєвого сценарію, які жінка може прийняти вже на ранніх етапах свого розвитку. Вибір певної позиції може визначати подальший розвиток особистості та способи міжособистісної взаємодії.

«Я ОК, ти ОК» – сценарій «переможця». Жінка, яка приймає цю позицію, відчуває впевненість у собі та відноситься позитивно як до себе, так і до інших. Вона швидше за все будуватиме взаємовідносини на основі взаємної поваги та довіри.

«Я – не ОК, ти – не ОК» – сценарій «переможеного», невдахи. Жінка, яка відчуває себе неприйнятною та некомпетентною, може мати тенденцію відчувати себе неповноцінною. Це призводить до формування негативного внутрішнього діалогу та низької самооцінки.

«Я ОК, ти – не ОК» – сценарій «озлобленого песиміста», «переможеного». Жінка, яка приймає цю позицію, може відчувати

себе вище за інших та прагне принижувати інших під час взаємодії. Це стимулює конфліктність та неприйняття з боку оточуючих.

«Я – не ОК, ти ОК» – сценарій «комплексу неповноцінності», сценарій «жертви». Жінка, яка приймає цю позицію, може відчувати себе жертвою обставин та нездатною до самостійного розвитку. Це приводить до формування пасивних або маніпулятивних стратегій поведінки [5].

Крім того, С. Стюарт та В. Джойнс виділяють фатальні сценарії першого, другого та третього ступеня в залежності від розв'язку. Сценарії різного ступеня можуть мати різні наслідки для психічного та емоційного благополуччя особистості, від помірних невдач до серйозних травм та втрат. Ці фрейми допомагають розуміти, які можливі сценарії можуть сформуватися у жінок в різний віковий період та як вони впливатимуть на їхнє життя та міжособистісні відносини.

Х. Вайкофф у своїх дослідженнях зверталася до проблематики «жіночих» та «чоловічих» сценаріїв у контексті теорії транзактного аналізу. Вона вказує на те, що жінки піддаються соціалізації для розвитку певних аспектів своєї особистості, одночасно пригнічуючи інші аспекти. Це програмування сприяє виникненню певного, неорганічного та ритуалізованого способу життя. Х. Вайкофф підкреслює, що особливо небезпечним наслідком такої гендерної соціалізації є формування у жінок прогалин, які обмежують їхній потенціал у формуванні цілісності [2].

Автор моделі «Функціональної плавності» С. Темпл наголошує, що жінки використовують різні моделі поведінки для взаємодії з оточуючим світом в залежності від доступу до ресурсів. Коли жінки мають достатні ресурси та підтримку, вони використовують позитивні та ефективні моделі поведінки для побудови відносин та взаємодії. Однак у стресових ситуаціях, коли ресурси обмежені або відсутні, жінки можуть переходити до менш ефективних стратегій [3].

С. Темпл зауважує, що у жінок, так само як і у чоловіків, є потреба в збалансованому використанні різних моделей поведінки для забезпечення виживання та передачі знань наступному поколінню. Однак зазначається, що через соціокультурні та індивідуальні фактори, способи використання цих моделей можуть варіюватися серед жінок з різним географічним та культурним походженням. Таким чином,

розуміння цих різноманітних впливів може допомогти розвивати більш ефективні стратегії підтримки жіночої самодостатності та виживання в різних умовах.

Життєві сценарії жінок доцільно відстежувати аналізуючи пріоритетність тематики автобіографічних спогадів. Наприклад, у дослідженні Л. Бурлачук, І. Лисенко та С. Діденко [1] зазначається, що жінки частіше згадують теми, пов'язані з власною сім'єю та освітою, що може відображати їхні основні пріоритети та сфери інтересів. У групі середнього віку тема власної сім'ї була найпоширенішою і з'являлася значно частіше, ніж серед молоді. Серед молоді майже однаково часто згадувалися теми особистого життя та освіти. Це може свідчити про те, що молоді люди активно займаються освітнім та особистим розвитком, що є для них важливим у цьому періоді життя.

Отже, формування життєвих сценаріїв жінок є складним процесом, що визначається впливом різноманітних факторів, включаючи культурні, соціальні та індивідуальні аспекти. Соціальні норми та очікування часто впливають на формування жіночих сценаріїв, обмежуючи можливості вибору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурлачук Л. Ф., Лисенко І. П., Діденко С. В. Роль життєвого сценарію у розвитку автобіографічної пам'яті. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*, 2022, №3. С. 33–37.

2. Вайкофф Х. Програмування статевих ролей у чоловіків та жінок. Сценарії життя людей. Харків: Ранок, 2019. 289 с.

3. Клименко Н. Сутність та види особистісно-професійних стилів поведінки жінок. *Організаційна психологія. Економічна психологія*, 2021, №2-3 (23). С. 56–63.

4. Фурман А. В. Дембіцька В. В. Вплив гендеру на реалізацію життєвого сценарію особистості. *The 3rd International scientific and practical conference – Priority directions of science and technology development// (November 22–24, 2020) SPC – Sci-conf.com.ua*. Kyiv, 2020. С. 788–791.

5. Joynes Y., Stewart V. Life scenarios. URL: <http://psylib.kiev.ua/> (дата звернення: 03.05.2024).